

*economy, that provide educational services as well as scientific and technical products.*

**Keywords:** *philosophy of education, innovative education, cluster, clusterization, innovative educational cluster, regional cluster, industrial cluster.*

**УДК 141**

**Р.І. Олексенко**

Мелітопольський державний  
педагогічний університет  
імені Богдана Хмельницького

### **СТАНОВЛЕННЯ ДУХОВНО-ЦІННІСНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПІДПРИЄМЦІВ**

*У статті автором розглядається становлення духовно-ціннісних якостей майбутніх підприємців, та висвітлюється у стислій формі значення та роль релігійної освіти, доречність та особливе значення викладання у школі та ВНЗ дисциплін, які у майбутньому будуть формувати духовно-ціннісні якості майбутніх підприємців, що сприятиме формуванню у підростаючого покоління любові, віри, доброти та поваги до національних традицій, своєї мови, тих цінностей, які людство створювало протягом багатьох років.*

*Розкрито проблему формування духовно-ціннісних якостей у майбутнього підприємця.*

**Ключові слова:** *цінність, підприємець, релігія, віра, духовність, мораль.*

**Актуальність.** У 21 столітті, у час ери інформаційного суспільства, постає питання освіченості підприємців нового часу, їх морально-етичних якостей у взаємовідносинах між суб'єктами господарювання, чесність та порядність.

Проблема розвитку духовно-ціннісних якостей особистості є досить актуальною сьогодні, коли соціально-економічний і політичний стан країни зумовлює деструктивні процеси в молодіжному середовищі, які призводять до духовної деградації та знецінення споконвічних норм моралі. Молоді люди, скеровані задоволенням лише власних егоїстичних потреб, шукають самореалізації, ігноруючи духовність та моральність як найважливіші соціально значущі регулятори суспільного буття.

**Аналіз наукових досліджень і публікацій.** Природу релігійних знань описують у своїх дослідженнях багато вчених, зокрема велику цінність становлять праці: Вебера М., Єленського В., Троїцької О., Кирилюка Ф., Романенко О., Мороза О. та ін.

**Мета статті** полягає у визначенні цілей, завдань, змісту, етапів і функцій виховання у становленні духовно-ціннісних якостей майбутніх підприємців, окреслено нові тенденції в теорії та практиці виховання майбутньої молоді в Україні відповідно до сучасних вимог суспільства.

**Виклад основного матеріалу.** Проблема духовно-ціннісної якості підготовки майбутнього підприємця на сьогодні є актуальною. Зумовлена вона тим, що більшість ВНЗ готуючи фахівців до професійної діяльності, мають собі за мету бачити своїх учнів конкурентоспроможними на ринку праці.

Але, як би воно не звучало гірко, не вся молодь яка вчилась за своєю спеціальністю на підприємстві, виправдовують сподівання педагогів та своїх наставників. Переважна більшість учнів шкіл та студентів ВНЗ вже мають певні вади (у моральному, культурному та духовному розвитку), котрі впливають на професійно-якісний показник майбутнього підприємця. Це свідчить про те, що у навчальних закладах застаріли методи, прийоми, принципи виховання.

В нашій країні менш за все приділяється увага питанням гуманності та духовності в бізнесі. Проблеми прибутку, сплати податків, розширення сфери свого бізнесу забирають у бізнесменів багато часу, а на милосердя, меценатство не залишається ні часу, ні коштів. Якщо духовність стає стрижнем особистості підприємця, вона міститься у його свідомості та самосвідомості, віддзеркалює найбільш актуальні потреби, інтереси, погляди, ставлення до навколишньої дійсності, до себе самого. Але, на жаль, сьогодні ми маємо багато прикладів, коли в погоні за наживою, грошима люди стають духовно бідними, егоїстичними, проявляють агресивність, неповагу до суспільства, інших людей.

Зазначена проблема турбувала багатьох відомих науковців, філософів, педагогів, психологів, які зробили значний внесок в розробку проблем духовно-морального виховання молоді. Питанням виховання духовності особистості великого значення надавали відомі українські педагоги (Г. Ващенко, Б. Грінченко, О. Духнович, В.О. Сухомлинський), вітчизняні вчені духовну культуру розглядають як процес гуманізації природи та суспільства, самої людини, та як сутність духовного розвитку, особливості організації духовного виховання особистості (І. Бех, І. Зязюн, О. Сухомлинська, О. Виговська, О. Олексюк, Г. Шевченко, М. Євтух та ін.), у працях філософського спрямування, духовність як сферу осмислення дійсності, в яких достатньо повно розроблено питання цінностей моралі і культури (М. Бахтін, П. Юркевич, В. Андрущенко, В.М. Баранівський, Л. Буєва, Л. Губерський, В. Кремень, А. Комарова, Б.Кримський, С. Пролеєв.), професійно-психологічна спрямованість особистості майбутнього вчителя (І. Бех, С. Яремчук), естетичне в духовному житті сучасного студента (Н. Богданова). З огляду на наукові праці невирішеним питанням залишається проблема формування духовно-ціннісних якостей та їх вплив на підготовку майбутнього підприємця.

Релігія завжди була своєрідною духовно-моральною опорою суспільства, за допомогою якої зберігалися й передавалися від покоління до покоління моральні норми і принципи, традиції, звичаї і обряди, національні святині. Релігія давала і продовжує давати відповіді на одвічні питання внутрішнього стану людини, найпотаємніші сторони її буття. Вона дбає про людські душі так, як цього не може зробити жодна світська інституція. Без релігійної свідомості ніколи не утвердяться принципи і норми громадянського суспільства і сучасного підприємництва в Україні [6, 31–41].

Дуже сумно, що в наш час, коли техніка йде вперед людини, люди приділяють мало уваги духовності та гуманності в бізнесі. Сьогодення не дає нам можливості на здійснення благодійності та милосердя, тому що всі кошти відбирають податки, не зважаючи малий чи великий цей бізнес.

Всі ми знаємо, що головний стрижень для особистості підприємця є духовність. Саме духовність міститься у свідомості та самосвідомості підприємця. Духовність відображає найбільш актуальні інтереси, проблеми, погляди, характеризує людину навколишньому середовищу.

Але, на жаль, можна надати багато прикладів, коли не зважаючи на гроші та багатство, люди потрапляють у «світ» агресії, егоїзму, невихованості, жорстокості, байдужості, неповаги до суспільства та навколишнього середовища.

Утилітарно-прагматичні цінності ніяк не переважають духовних цінностей, тому що розвиток гуманної, вільної і відповідальної особистості підприємця безпосередньо пов'язаний з ним. Всім нам відомо, що саме духовність так чи інакше передбачає вихід за межі егоїстичних інтересів, особистої користі, зосередженість на моральній культурі людства.

Духовність – це втілення у світоглядних орієнтаціях людини сподівань, прагнень, ідеалів, духу народу, нації, що визначає спрямованість її особистісних потреб, переживань і зумовлює настанову на відповідний життєвий вибір [5, 58–59].

Духовна сфера зрілої особистості підприємця включає в себе широкий спектр цінностей і ціннісних орієнтацій, а саме: утвердження у між людських стосунках гуманних проявів: доброти, справедливості, толерантності, щирості, сумлінності, власної гідності, взаємоповаги; ставлення до праці не лише як засобу забезпечення матеріального достатку, а й усвідомлення благодійного впливу праці на людину, на розвиток її здібностей, волі, характеру – як невичерпного джерела натхнення, і радощів творити, творчих злетів, як можливості працею дарувати щастя собі, рідним, близьким і незнайомим, Батьківщині. Через доброту і справедливість, порядність і освіченість формуються такі ціннісні якості особистості як патріотизм і готовність до самопожертви, відповідальність за сучасне і майбутнє нації, держави [5, 67].

Щоб сформувати духовно-ціннісні якості підприємця, нашій державі потрібно всіма зусиллями та наполегливо працювати та оновлювати

організацію процесом становлення ринкових відносин, оновлювати розвиток української культури, традицій, свят, відстоювати шлях повернення раніш загублених духовних цінностей українського народу, оновити авторитет сім'ї, школи, ВНЗ.

У духовному становленні майбутнього підприємця важливу роль та місце посідає – релігія та віра. Релігія завжди була і лишається не тільки для підприємців, а й для всіх людей хранителькою тих принципів людського співіснування, які опираються на об'єднання людей, їх справедливність та чесну взаємодію. Доброчесна релігія схожа на філософію. Філософія може бути або теоретичною, або практичною. Теоретична філософія є мисленневою (фікрійя). Людина може знати її, але вона не може діяти згідно з нею, тоді як практична філософія є такою, яку людина може і знати, і діяти у відповідності з нею. Такою ж є і релігія. Практична сторона релігії має свої загальності у практичній філософії, а те, що у релігії є практичним, міститься у цих висновках, визначених чітко закріпленими умовами. [1, 131].

Віра для людини виражається спокоєм та гармонією з оточуючим середовищем. Саме віра забезпечує духовну стійкість, рівновагу та впевненість у собі. Віра – це стан розуму, коли ми вважаємо щось справжнім, хоча ми не впевнені на 100%, або ми не в стані довести це. Кожен має уявлення про життя і світ, в якому він живе. Взаємодоповнюючі переконання можуть утворювати системи вірувань, які можуть бути релігійними, філософськими чи ідеологічними [1, 131].

Бізнес з давна називали як “справа”, “діло”, в наш час вважається як підприємницька, комерційна чи будь-яка інша діяльність, що не може заперечувати закону і спрямована на отримання прибутку, або морального задоволення. Його вважають складним видом людської діяльності через який заробляють прибуток шляхом швидкого товарообміну «товар-гроші-товар».

Роль християнства у становленні духовно-ціннісних якостей майбутнього підприємця щодо матеріальних благ полягає не в їх запереченні, тому що, в Біблії записано, що багатство або бідність не є причиною або приводом до гріха. Християнство зазиває проти зловживань багатством, забуваючи про вищі цілі життя, крім земних благ. Люди не в багатстві і достатку, чи навпаки в бідності і печалі все одно не досягають моральної досконалості, якщо людина не вірить та борониться від віри Христової.

Багато хто з сучасних вітчизняних філософів, економістів, суспільствознавців намагаються відшукати християнські духовні засади бізнесу.

Наприклад, О.В. Плотніков зазначає, що ринкова економіка торкається усіх сфер соціальних відносин. Останні ж є явищем загальнолюдським, якщо не пов'язане з конкретною політичною системою. Виходячи з цього, загальнолюдську суть економічної діяльності вчений виводить з Біблії і пов'язує з ринковою економікою, наголошуючи, що вона орієнтована на конкретну людину. На нашу думку, те саме можна казати про будь-яку економіку, у тому

числі планову, бо жодна економічна модель не існує поза суспільством, яке на різних стадіях історичного розвитку має певну організацію, що регулює відносини між людьми (первіснообщинна, рабовласницька, феодално-кріпосницька, капіталістична (ринкова), комуністична (її перша фаза – соціалізм на засадах планової економіки). О.В. Плотніков слушно загострює увагу на формуванні ринкового менталітету, зазначаючи, що ринкова економіка – це не лише “прибуток”, а “прибуток і збиток”, не лише “винагорода”, а й “ризик”. Ринкову економіку автор пов’язує за аналогією з позитивними діями господаря, а загалом, як він вважає, людина має існувати сама по собі, не сподіваючись на чийсь допомогу [10, 82–88].

Наука й освіта також відіграють важливу роль у зміцненні духовних засад бізнесу. Коли почало розвиватися в Україні підприємництво, то і збільшилась теоретична та практична діяльність із опрацювання питань етики бізнесу.

Законодавство України формалізує такі твердження: не можна примушувати учнів, студентів ВНЗ брати участь у релігійних заходах під час навчально-виховного процесу, без їхньої волі; спільною працею діячів науки, культури та представників інших сфер діяльності можуть брати участь у навчально-виховній роботі, надавати консультаційну допомогу педагогам; у школах та ВНЗ навчально-виховний процес є вільним від втручання релігійних організацій; у школах та ВНЗ ні в якому разі не можна проводити збори на релігійну тематику.

Всі ці твердження, які наведені вище пояснюють певні вимоги до релігійного компоненту в школах та ВНЗ України.

Ніхто не в праві нав’язати людині свої особисті погляди та залучення до церкви; пропаганда яка стосується релігії заборонена, це може бути нав’язування своїх поглядів, особистих ідей стосовно релігії; у школах та ВНЗ заборонено культові заходи, які супроводжуються богослужінням, молитвами, виконання якихось ритуалів.

Навіть якщо людина відносить себе до атеїстичного світосприйняття, ми все одно не можемо її переконувати чи нав’язати свою думку, тому що це є власною справою кожної людини.

Якщо людина в досконалості знає релігію, в результаті буде створюватися атмосфера терпимості, яка важлива для виховання громадян в демократичному дусі. Саме навчання має визначну роль у боротьбі з безграмотністю, стереотипами і хибними уявленнями про різноманітні релігії. Держава має брати активну участь у поширенні знань про них.

Релігія є привабливою для людей з більш високим рівнем освіти, тому що релігійні переконання не можуть бути ані доведені, ані спростовані. Освічені люди беруть участь в спекулятивних міркуваннях і краще здатні мислити абстрактно. Таким чином, релігія може запропонувати щось дійсно цінне для них.

Для економіки велике значення має релігійне вірування. Саме релігійні вірування активізують риси характеру, такі як чесність, значення часу та працьовитість. Релігійні вірування мають значення для економічних результатів. Містичні явища – такі, як пекло, віра в рай, загробне життя – можуть вплинути на підсвідомість людини, що призведе до покращення якості праці у цьому житті.

Якщо, сім'я складається з трьох осіб, де дитини одна, вона є невеликою сім'єю, в такому середовищі ця дитина отримає більше уваги, любові, всебічного розвитку. Це все з'являється через вплив релігії. Чим менше сім'я, тим більше грошових ресурсів батьки будуть вкладати у свою дитину.

Отже, якщо людина вибирає для себе релігію, яка дозволяє їй відкласти релігійну діяльність до кінця свого життя, то підвищується "економічна валентність", тобто вона витрачає більшу частину років на роботу, а якщо вибирається релігія де людина буде залежати від неї, то буде навпаки.

Також важливо зазначити, що на сьогодні підприємці розкривають значний інтерес до питань щодо моральних та етичних категорій. Актуальність їх розкриття зростає з кожним днем. Галузь діяльності бізнесу передбачає доволі складну систему відносин, у якій діють свої правила. Крім законів, що регулюють взаємини продавця і покупця на ринку, стосунки людей у сфері підприємництва регулюються певними формами. Отже, морально-етичні питання відіграють необхідну роль у нормальній діяльності бізнесу.

Виходячи з усього вищезазначеного, можна зробити висновок, що підприємець має справу з процесами, продуктами, технологіями, документами, паперами та самим найголовніше, що він працює з людьми, чи то керує підлеглими чи то виконує доручення, спільними зусиллями дає оцінку, консультується з експертами тощо. Якщо підприємець уміє знаходити спільну мову з колегами та конкурентами, то можна точно зауважити, що цей підприємець має у бізнесі успіх. Бізнес неодмінно активізує міжособистісне спілкування і взаємодію, відповідно потребує від людини володіння моральними принципами, цінностями та нормами.

Стосовно релігійного аспекту, слід зазначити, що практика взаємодії "світського" та "релігійного" в системі виховання майбутніх підприємців на рівні загальної освіти України може бути такою: присутність в державних загальноосвітніх закладах дисциплін, що надають релігійні знання; існування загальноосвітніх конфесійних навчальних закладів, які забезпечують загальну освіту за державними стандартами, а також конфесійно-орієнтоване навчання та виховання загального просвітницького характеру.

Ця практика вимагатиме від держави таких кроків:

- включення до базового навчального плану для загальноосвітніх навчальних закладів дисциплін релігійного спрямування;
- впровадження змішаної форми навчання (поєднання релігійно-культурологічної та релігієзнавчої освіти);

- обов'язковість дисциплін для вивчення в школі філософських дисциплін;
- забезпечення принципу добровільності вибору дисциплін з надання релігійних знань наявністю альтернативних предметів морально-етичного спрямування;
- надання органам місцевого самоврядування права на визначення релігійних дисциплін загальноосвітніх навчальних закладів з урахуванням регіональних конфесійних і суспільних особливостей;
- здійснення професійної підготовки світських вчителів релігійних предметів;
- законодавча підтримка можливості заснування релігійними організаціями загальноосвітніх навчальних закладів за державними стандартами, їх ліцензування та акредитація відповідними органами державної влади на загальних підставах;
- вироблення механізмів державної фінансової підтримки загальноосвітніх конфесійних навчальних закладів [8, 101].

Практична раціональність з приватної форми моральної свідомості, підпорядкованої вищим духовним і моральним цінностям, перетворюється на соціокультурну домінанту.

**Висновки.** Проаналізувавши наукову літературу слід зауважити, що релігія та канони на яких вона тримається не заперечують підприємницької діяльності, але засуджують не добросовісного відношення один до одного учасників фінансових взаємовідносин. У той же час, абсолютно духовно-ціннісними можуть бути визнані тільки мотиви до праці: трудитися, щоб їсти самому, нікого не обтяжуючи, і працювати, щоб подавати тому, хто потребує. Головне, на що повинно зпиратися сучасне бізнесове суспільство – 10 Заповідей Божих. У них гармонійно поєднані усі закони якими повинен керуватися майбутній бізнесмен.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Аль-Фарабі, Абу Наср. Кітаб аль-Хуруф. – Бейрут: Дар аль-Машрік, 1990. – С. 131.
2. Варналій З. С. Мале підприємництво: основи теорії і практики / З.С. Варналій. – К: Знання, 2001. – 277 с.
3. Етимологічний словник української мови: У 7 т. / [Гол. ред. О. С. Мельничук]. – Т. 5: Р–Т. – К.: Наук. думка, – 2006. – 704 с.
4. Ігнатенко П.Р., Поплужний В.Л., Косарева Н.І., Крицька Л.В. Виховання громадянина, психолого-педагогічний і народознавчий аспекти: Навчально-методичний посібник / П.Р. Ігнатенко, В.Л. Поплужний, Н.І. Косарева, Л.В. Крицька. – К.: Інститут змісту і методів навчання. – 1997. – 374 с.
5. Іова В. Ю., Красномоовець Л. Орієнтири морально-духовного виховання особистості / В. Ю. Іова, Л. Красномоовець, – К: Знання, 2009. – 277 с.

6. Пірен М.І. Релігійна соціалізація особистості як чинник утвердження духовних цінностей громадянського суспільства / М.І. Пірен // Соціальна психологія. – 2005. – № 6 (14). – С. 31–41.

7. Плотников А.В. Христианские основы рыночной экономики / А.В. Плотников. – К.: Принт-сервис, 1993. – 257 с.

8. Світлична В.В. “Людина економічна” у вимірах християнської етики / В.В. Світлична // Матеріали XXXI Міжнародної науково-практичної конференції “Роль науки, релігії та суспільства у формуванні моральної особистості”. – Донецьк, 2012. – С. 365–371.

9. Сорока І.В. Мотивації підприємництва та специфіка економічної ситуації в Україні у контексті формування національних моделей підприємництва на ринку / І.В. Сорока // Схід. – 1998. – № 12 (18-19) січень-лютий. – С. 82–88.

10. Слесик К.М. Виховання лідерів / К.М. Слесик. – Харків.: Вид.група “Основа”, 2009 –132 с.

## РЕЗЮМЕ

**Р. И. Олексенко. Становление духовно-ценностных качеств будущих предпринимателей.**

*В статье автором рассматривается становление духовно-ценностных качеств будущих предпринимателей и освещается в сжатой форме значение и роль религиозного образования, уместность и особое значение преподавания в школе и ВУЗе дисциплин, которые будут формировать духовно-ценностные качества будущих предпринимателей, способствовать формированию у подрастающего поколения любви, веры, доброты и уважения к национальным традициям, своему языку, тем ценностей, которые человечество создавало в течение многих лет.*

*Раскрыта проблема формирования духовно-ценностных качеств будущего предпринимателя.*

**Ключевые слова:** *ценность, предприниматель, религия, вера, духовность, мораль.*

## SUMMARY

**R. Oleksenko. Formation of spiritually-valuable qualities of future entrepreneurs.**

*The author considered the formation of spiritual values the qualities of future entrepreneurs. And highlighted in summary form the meaning and role of religious education, relevance and special significance teaching for school and university courses, which in the future will shape the spiritual values as future entrepreneurs to facilitate the formation of the younger generation love, faith, kindness and respect for national traditions, their language, the values that mankind has created over the years, and social development and improve people's lives.*

*The problem of formation of spiritual values the qualities of a future entrepreneur.*

**Keywords:** *value, entrepreneur, religion, faith, spirituality, morality.*